

کلاسیک

کلاسیک‌های کارتون جهان

World's Classical Cartoonists

محمد رفیع ضیایی

وقتی از کاریکاتور و یا کارتون نام برده می‌شود معمولاً اولین برداشت ذهنی افراد، کاریکاتورها و کارتون های سیاسی است. (مثلاً کاریکاتور چهره از شخصیت های سیاسی و یا اشاره به رویدادهای سیاسی) گرچه سهم عمده‌ای از کاریکاتور و کارتون مطبوعاتی در جهان به سیاست اختصاص دارد و این سهم قابل توجه نیز است، اما عملاً این سهم عمده از نظر تاثیرگذاری سیاسی و اجتماعی بخش کوچکی از فعالیت های هنرمندان این رشته را پر می‌کند.

برای مثال، شهرت جان تینیل، کاریکاتوریست مشهور نشریه «پانچ» لندن در نیمه دوم قرن ۱۹، تنها به خاطر چاپ چند هزار کار سیاسی نیست، بلکه او را بیشتر به خاطر طراحی کتاب «آلیس در سرزمین عجایب» اثر لوئیس کارول می‌شناسند. ژیل را به جا ماندن تعداد قابل توجهی کاریکاتور چهره از شخصیت های زمان خود او به شهرت رساند و یا سامیورن را کاریکاتورهایی که او از شخصیت های زمان خود کشیده بود و در صفحات خاصی از نشریه «پانچ» به چاپ می رسید، به شهرت رساند. بنابراین، بخش عمده‌ای از آثار این هنرمندان مربوط به تصویرگری کتاب ها و نشریات بوده است.

اصولاً تصویرگری های کسانی چون جان لیچ، دوایل، کینز و دوره برای آثار نویسندگان نام آور جهان، از جمله گرانتیمت ترین آثار این هنرمندان است. کارتونیست های کلاسیک جهان از جمله در فرانسه و انگلستان از نیمه دوم قرن نوزده میلادی شروع به تصویرگری آثار نوشتاری کردند و این دوره مصادف بود با سلطنت ملکه ویکتوریا در انگلستان که به این جهت، اصطلاحاً به دوره تصویرگری کتاب در عصر ملکه ویکتوریا شهرت یافت. در فرانسه، می توان این دوره را بین انقلاب ۱۸۳۰ و ۱۸۴۸ دانست که طی آن بسیاری از آثار توسط دومیه، گرانوئل، گاوارنی موریه و دوره تصویرگری می شد. به هر حال، ذکر همه مقولات وابسته به این جریان در این مقاله نمی‌گنجد، چون باید به نام آثاری که انتخاب می‌شد، خلاصه‌ای از داستان، نام نویسنده، شرح حالی از او و نیز ضرورت تصویرگری آن اشاره کرد. همین قدر ذکر می‌کنیم که بسیاری از این آثار به مجرد چاپ به فروش می رسید و کسانی که امروزه صاحبان آثار چاپ شده دهه نخست نیمه

دوم قرن نوزدهم هستند، در اصل انکار نسخه خطی یک اثر را با تصویرگری آن در اختیار دارند. روبینسون کروزوئه، گالیور، روبینسون لوئیس، دون کیشوت و هزارو یک شب از جمله کتاب هایی بود که تقریباً توسط همه کارتونیست های کلاسیک طراحی شده است.

یکی دیگر از داستان هایی که تصویرسازان و کارتونیست های متعددی بر روی آن کار کرده و مصورش ساخته اند کتابی است به نام «درون آینه» یا «آنچه آلیس در آینه پیدا کرد» (Through The Looking Glass And What Alice Found There) این کتاب نیز توسط لوئیس کارول (Lewis Carroll) و در نوع ویژه ادبیات کودکان در سال ۱۸۷۱ میلادی نوشته شد. در این اثر دنباله کتاب «آلیس در سرزمین عجایب» است، با این تذکر که هیچ اشاره در آن به کتاب یاد شده نشده است. این کتاب نخستین کتابی است که در آن بازی شطرنج و بعضی از بازی های دیگر به عنوان

یک سوژه و تم توسط نویسنده انتخاب شده است.

در این داستان، آلیس فکر می‌کند که چه دنیایی آن سوی آئینه است و کوشش می‌کند از درون آئینه بگذرد و به دنیای آن سوی آن برسد و آن را تجربه کند. در این گذر، او کتابی را پیدا می‌کند که در آن اشعار مربوط به آئینه است و آن را وقتی می‌تواند بخواند که آن را جلو آینه بگیرد. به باغی وارد می‌شود و در آنجا با گل ها صحبت می‌کند و نظیر افسانه آلیس، ملکه قرمز پوش را می‌بیند و مجموعه‌ای از

وقتی از کاریکاتور و یا کارتون نام برده می‌شود معمولاً اولین برداشت ذهنی افراد، کاریکاتورها و کارتون های سیاسی است

می نویسند، می گویند: برای من مشکل است که به شما بگویم از بخش زنبور «کتاب درون آینه» خوشم نیامد و هیچ راهی برای مصور کردن آن پیدا نکردم. اگر شما مایل آید که کتاب را کوتاه کنید، من می توانم نکاتی را متذکر شوم. اما با تمام خضوع، تصمیم گیری در این موضوع تنها در اختیار شماست. سرجان تینیل در آن تاریخ لااقل بیش از ربع قرن بود که با نشریه «پانچ» همکاری داشت و کارتون‌نویست و کاریکاتوریست برجسته‌ای بود. نامه وی به لوئیس کارول نشان می‌دهد که اصولاً طراحان چقدر به کاری که انجام می‌دهند، توجه داشته‌اند: به گونه‌ای که از نویسندگان می‌خواهد که قسمتی از متن کتاب را که با عنوان «زنبور در کلاه گیس» آمده، از کتاب حذف کند. کارول نیز می‌داند که تینیل در مقامی است که بتواند این پیشنهاد را به او بدهد، هر چند وی آن را انجام ندهد. به این جهت، «زنبور در کلاه گیس» بحثی را به راه می‌اندازد. تصویرگران کتاب در دوره ملکه ویکتوریا از جمله نام‌آوران کاریکاتور و کارتون کلاسیک انگلستان بودند. از این عده می‌توان از جان تینیل، جان لیچ، ریچارد دوایل، جان کولیه، جورج کروئیکشتاک، جورج موریه در انگلستان و گاوارتی، دومیه، شام و گوستاو دوره در فرانسه نام برد. بخش عمده‌ای از موضوعاتی که توسط این هنرمندان تصویرسازی شده مربوط به افسانه‌های پریان و افسانه‌های تخیلی بوده است با عنوان Fantastic Tele. این افسانه‌ها به طور کلی دو مقوله عمده را به صورت محتوا در خود دارند: اول، این که به شدت احساسی و لطیف و یا به اصطلاح سانتیمانتال و دوم این که به شدت تخیلی و به اصطلاح فانتزی‌اند. اغلب این داستان‌ها ویژه کودکان است و با شخصیت‌های حیوانات سرکار عمده‌ای دارند. تعداد قابل توجهی از این افسانه‌ها مربوط به ملل شرقی است، از جمله افسانه‌های هندی و افسانه‌های ایرانی و مصری و برخی افسانه‌هایی است که توسط برادران گریم جمع‌آوری شده است. بخش دیگری از آثار تصویرگران به تصویرسازی برای رمان‌های بلند و نیز داستان‌های کوتاه اختصاص داشت که از جمله آن‌ها می‌توان به داستان‌های چارلز دیکنز اشاره کرد.

به این موضوع نیز باید توجه کرد که بسیاری از تصویرسازان به سلیقه خود بر روی یک اثر جداگانه کار کرده‌اند، مثلاً کتاب کریسمس کارول توسط هنرمندانی چون جان لیچ (John Leech)، ریچارد دوایل (Richard Doyle) و چند تن دیگر کار شده است و یا کتاب «نبرد زندگی» توسط دانیل ماسلین (Daniel Maclise) ریچارد دوایل، کلارک سون استنفیلد (Clarkson Stanfield) و جان لیچ به تصویر درآمده است. همین تصویرگران بر روی کتاب «بخاری پاک کن» هم تصویرگری کرده‌اند. این کتاب نیز توسط چارلز دیکنز نوشته شده است. برای اینکه بتوانیم این بحث را به سرانجامی برسانیم لازم است به شرح مختصری از زندگی چند تن از صاحب‌نامان کارتون‌نویست کلاسیکی که از آنان نام بردیم، بپردازیم. باید توجه داشت که اغلب این هنرمندان به شیوه‌ی حکاکی روی چوب و یا فلز آثار خود را آفریده‌اند. در این شیوه، کارتون‌نویست اثر خود را بعد از طراحی، به روی چوب منتقل می‌کرد و

حوادث رخ می‌دهد که می‌تواند فضاهایی ایده‌آل برای تصویرگران و مخصوصاً کارتون‌نویست‌ها بسازد. بسیاری از کارتون‌نویست‌ها، مخصوصاً هنرمندان کلاسیک کاریکاتور و کارتون جهان، این اثر را نیز طراحی کرده‌اند. جان تینیل، کاریکاتوریست و کارتون‌نویست مشهور نشریه پانچ انگلستان که آلیس در سرزمین عجایب را طراحی کرده بود، کتاب «از درون آینه» را نیز مصور کرد. وی در نامه‌ای که در سال ۱۸۷۰ مالدی به لوئیس کارول

آن را حکاکی می‌نمود.
 حکاکی روی چوب (WOOD LOCK ENGRAVING) و یا حکاکی روی بلوک های چوبی در آن دوره نوعی حرفه هنری به حساب می‌آید و هنرمندان این رشته در کارگاه‌ها سفارش‌های حکاکی را می‌پذیرفتند و انجام می‌دادند. حکاکی روی فلز (Steel Engraving) نیز شیوه‌ای از کار بود. بسیاری از آثار دوره (Dore) به روش حکاکی روی فلز آفریده شده‌اند، در حالی که جان تینیل، لیبج، کنیز و بیشتر هنرمندان نشریه (پانچ) آثار خود را به روش حکاکی روی چوب خلق کرده‌اند. به آثار گوستاو دوره (۱۸۳۲-۱۸۸۳) اشاره کردیم، تصویرگر، حکاک و کاریکاتورست مشهور فرانسوی که توسط نادار، عکاس مشهور آن زمان، به شارل فیلیپون معرفی شد و کار هنری‌اش را از ۱۵ سالگی آغاز کرد. او علاوه بر این که بسیاری از نشریات طنز و فکاهی که توسط فیلیپون منتشر می‌شد را تغذیه می‌کرد و علاوه بر آثاری از او نام بردیم، تصویرگری هم کرده است و بر روی

افسانه‌هایی چون هزار و یکشب و روبینسن کروزونه هم کار کرده است. آثار دوره به قدری متنوع و فراگیر است که نمی‌توان یک ویژگی خاص برای آن‌ها در نظر گرفت. وی بی‌شک یکی از پرکارترین هنرمندان کارتون‌نویست کلاسیک فرانسه و جهان بوده است.
 جان تینیل (۱۹۱۳) کارتون‌نویست مشهور مجله «پانچ» لندن و یکی از تصویرگران حکاک برجسته کلاسیک جهان بود. گرچه وی هزاران اثر سیاسی و اجتماعی را برای نشریه «پانچ» کشید، اما امروز بیشترین شهرت وی به خاطر طراحی کتاب مشهور آلیس در سرزمین عجایب است. جان تینیل افسانه‌های اژوپ، «از درون آینه» اثر لوئیس کارول، آثاری از ادگار آلن پور، مجموعه‌ای از اشعار قرن نوزدهم و نیز افسانه‌های هزار و یکشب را نیز طراحی کرد.
 ریچارد دوایل (۱۸۸۳-۱۸۲۴) فرزند هنرمندی به نام جان دوایل بود که یک طراحی سیاسی بود و در حیات سیاسی آن روز انگلستان نقش عمده‌ای به عهده داشت.
 ریچارد دوایل اولین سرلوچه‌های نشریه «پانچ» انگلستان را طراحی کرد و تا مدت‌ها اثرش بر روی جلد به چاپ می‌رسید. وی در سال ۱۸۳۹ میلادی به علت مخالفت با روش «پانچ» در نگاهش به مذهب کاتولیک، از این نشریه جدا شد. وی از جمله کارتون‌نویست‌هایی است که بر روی بسیاری از آثار آرژنده ادبیات جهان از جمله روبینسن کروزونه و چند کتاب ویلیام تاکری، کارول و دیکنز را کار

کرد. تاریخ کمیک مردم انگلستان و نیز تاریخ کمیک مردم روم از جمله قدیمی‌ترین کارهای فانتزی تصویرگری کتاب است که دوایل آن‌ها را مصور کرده است.
 چارلز دیکنز هفت دوست صمیمی داشت که کلار کسون استانفیلد (۱۸۶۸-۱۷۹۳) یکی از آن‌هاست. استانفیلد، کارتون‌نویست، نقاش آبرنگ کار و تصویرگر کتاب بود. وی نیز بسیاری از آثار دیکنز را طراحی کرد از جمله «بخاری پاک کن»، «کلیسای قدیمی»، «مبارزه زندگی» و چند اثر دیگر. استانفیلد تیپ ساز بود و با ارتباط نزدیکی که با دیکنز داشت، توانست

بسیاری از تیپ‌های رمان‌ها دیکنز را به گونه تصویری خلق کند، به گونه‌ای که در آینده این تیپ‌ها مورد استفاده سازندگان فیلم‌های کارتون و فیلم‌سازان قرار گرفت.

جان لیچ (۱۸۶۲-۱۸۱۷) کاریکاتوریست و کارتون‌نویس نشریه «پانچ» در خانواده‌ای هنرمند در لندن به دنیا آمد و به همین جهت در کودکی با قلم و نقاشی و طراحی آشنا شد. بسیاری از کارتون‌نویس‌ها و هنرمندان انگلستان در چارتر هوس (Charter House) به عنوان یک آکادمی هنر درس خوانده‌اند. لیچ نیز در آنجا به تحصیل پرداخت و در همان سال‌ها با ویلیام تاکری، طنزنویس برجسته انگلستان، آشنا شد. گرچه امروز شهرت تاکری به اندازه دیکنز نیست، اما در آن زمان، تاکری نویسنده بسیار برجسته و مشهوری بود. لیچ نیز بسیاری از آثار دیکنز را طراحی کرد و علاوه بر آن تاریخ کمیک انگلستان و تاریخ کمیک روم را نیز مصور نمود. وی از جمله کارتون‌نویس‌هایی است که شیوه برداشت‌های اجتماعی را در نشریه «پانچ» به راه انداخت و بسیاری از صحنه‌های زندگی روزانه را در نشریه «پانچ» به راه

او تنها ۴۵ سال زندگی کرد

(از ۱۸۴۰ تا ۱۸۸۵)

و از این مدت عمر، نزدیک به ۳۰ سال را به فعالیت هنری در زمینه کاریکاتور پرداخت.

انداخت و بسیاری از صحنه‌های زندگی روزانه انگلیسی‌ها را مصور کرد.

گفتیم که بخش دیگری از آثار کشیدن کاریکاتور از شخصیت‌های سیاسی، ادبی و هنری زمان گذشته بود. مثلاً امروزه آثاری متعددی از نادار، قدیمی‌ترین عکاس فرانسه، به جا مانده است. نادار کاریکاتور هم می‌کشید و با نشریات هم کار می‌کرد. بسیاری از پرتره‌های به جا مانده از قرن ۱۹ از آثار عکاسی نادار است، مثلاً عکس دومیه، بالزاک، گوارنی، فیلیپون و بسیاری دیگر از سیاستمداران و هنرمندان.

آندره ژیل در فرانسه و لینلی سامیورن در انگلستان از جمله کاریکاتوریست‌هایی‌اند که باید به عنوان مثال در این مورد به آن‌ها اشاره کنیم.

معمولاً در ایران آندره ژیل (Andre Gill) به عنوان یک کاریکاتوریست شناخته نیست، در صورتی که او یکی از پرکارترین کاریکاتوریست‌های نیمه دوم قرن نوزدهم اروپاست.

بسیاری از کارتون‌نویس‌ها و کاریکاتوریست‌های کلاسیک جهان بر روی آثار برگزیدگان ادبیات دنیا کار کردند، ولی در این میان، ژیل برگزیده‌ترین کاریکاتوریستی است که از نام آوران ادبیات و هنر جهان کاریکاتور کشیده است.

او تنها ۴۵ سال زندگی کرد از (۱۸۲۰ تا ۱۸۸۵) و از این مدت عمر، نزدیک به ۳۰ سال را به فعالیت هنری در زمینه کاریکاتور پرداخت. ژیل همه بزرگان زمان خود را از جمله چارلز دیکنز، امیل زولا، هوگو، بالزاک، دوما پسر و پدر، نادار، تاکری، واکنرف

ها و کاریکاتور ریست های مجله «پانچ» انگلستان بود. وی علاوه بر این که بسیاری از افسانه ها را مصور کرد، بسیاری از صاحب نامان جهان سیاست آن روز انگلستان و جهان را نیز به صورت کاریکاتور کشید. مجموعه ای که از آثار سامبورن به جای مانده، از جمله آثار ارزشمند کاریکاتور کلاسیک جهان است و معمولاً سامبورن در تاریخ کاریکاتور جهان به این کار شهره است؛ آنچنان که گوستاو دوره با طراحی آثار دانه و سه کتاب وی بهشت و دوزخ و برزخ، آثار بانزاک، آثار رابله و نیز آثار لرد بایرون و نهایتاً آثار ادگار آلن پو و نیز طراحی کامل کتاب مقدس به زبان انگلیسی جای خاصی در میان تصویرگرانی دارد که کارتون نیست و یا کاریکاتور نیست هم بودند.

کاریکادای، بیسمارک، ناپلئون سوم و آرتور رومبو را به تصویر کشید. پل والری می نویسد رومبو (Rimbaud) برای این که ژیل از او کاریکاتور بکشد، مدتی در استودیوی او ماند و عاقبت روزهای جنگ فرارسید و ژیل مقداری پول به او داد تا پاریس را قبل از جنگ ترک کند.

نشریاتی که توسط ژیل منتشر می شد نیز همیشه همراه با مقالات صاحب نامان ادبیات فرانسه در زمان خود بود و به خصوص کاریکاتور این برگزیدگان هنری بر روی جلد به صورت چاپ سنگی رنگی به چاپ می رسید.

کاریکاتور ریست دیگری به نام ادوار لینلی سامبورن

(Edward Linley Sambour)

۱۸۴۳-۱۹۱۰، از جمله کارتون نیست

